Pregledni članak **UDK: 316.346.3–053.2/.3:316.356.2–053.3(049.2)**

Слободан Антонић
Филозофски факултет у Београду

ДЕЦА У "ИСТОПОЛНИМ ПОРОДИЦАМА": ПРЕГЛЕД ДЕБАТЕ

Апстракт: Постоје три становишта у тумачењу налаза истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова. Прва група аутора сматра да истраживања показују да нема разлике у психолошким или социјалним последицама у односу на децу која одрастају уз родитеље различитог пола. Друга, мања група аутора сматра да пажљивија анализа резултата истраживања показује да ипак постоје разлике у неким последицама по децу. Трећа, најмања група аутора сматра да извесне разлике свакако постоје, али да се оне морају прихватити као део плурализације друштва. Сам аутор у закључку указује на значај ове дебате за боље разумевање домета и ограничења искуствених истраживања у друштвеним наукама.

Кључне речи: геј бракови, искуствена истраживања, епистемолошки спорови, политика истине, друштвене борбе

Тема "истополних породица" недавно је ушла у нашу друштвену науку с књигом Зорице Мршевић *Ка демократском друштву: истополне породице* (Мршевић, 2009). Ауторка се у тој књизи (која је више правног карактера) између осталог позвала и на нека истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова. Она је закључила да "није доказано да ће *било какве* значајне разлике у одгајању деце произаћи као резултат чињенице да су их одгајали родитељи истог пола, а не родитељи различитог пола", односно да "истраживања *доказују* да (...)лезбејске мајке и хомосексуални очеви, као и истополни парови могу да створе породичну атмосферу и одгаје здраву и добро прилагођену децу" (Мршевић, 2009: 82; 81; моје подвлачење).

Занимљиво је питање истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова, будући да отвара тему методологије научних истраживања и тумачења истраживачких налаза, тако и "режима истине" и "политике истине" у савременим друштвеним наукама. У овом чланку даћу преглед дебате која се током протекле деценије водила око интерпретације налаза ових истраживања, а посебно око методологије која је у њима коришћена, и указаћу на значај ове дискусије за епистемологију савремених друштвених (хуманистичких) наука.

Становиште: "нема разлике"

Уопштено говорећи, постоје три становишта у тумачењу налаза истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова. Прва група аутора сматра да истраживања психолошког или социјалног стања деце која одрастају у таквим домаћинствима показују да *нема разлике* у психолошким или социјалним последицама у односу на децу која одрастају у класичним породицама. Ово је и званични став Америчког удружења психолога (American Psychological Association, АПА), најмоћније и најугледније националне асоцијације у овој научној дисциплини.

По другом становишту, заступници тврдње да "нема разлике" из налаза истраживања изводе закључке који не следе, односно врше погрешне и неоправдане генерализације. Пажљивија анализа резултата истраживања, сматрају заступници овог другог становишта, показује да ипак *постоје разлике* у психолошким или социјалним последицама по децу. Када је реч о англосаксонској академској заједници, ово гледиште је мањинско у односу на прво.

По трећем становишту, заиста постоје методолошка ограничења до сада спроведених истраживања, а у неким аспектима постоје и разлике у последицама по децу. Упркос томе, присталице овог становишта сматрају да се те разлике ипак морају прихватити као део плурализације друштва (становиште "има разлике, али шта мари"). У англосаксонској академској заједници ово гледиште је такође мањинско у односу на прво становиште.

На наредним страницама рећи ћу најпре нешто о првом од наведена три становишта. Са истраживањем домаћинстава у којем живи истополни пар или хомосексуални родитељ са дететом почело се још у осмој деценији прошлог столећа (рецимо: Hoeffer, 1981; Kweskin and Cook, 1982; Miller, Jacobsen and Bigner, 1982; Rand, Graham and Rawlings, 1982; Hotvedt and Mandel, 1982; Golombok, Spencer and Rutter, 1983; Green et al., 1986; Harris and Turner, 1986; Steckel, 1987; Bigner and Jacobsen, 1989; Huggins, 1989), а интензивно се наставило и током деведесетих година (рецимо: Bigner and Jacobsen, 1992; Jenny, Roesler and Poyer, 1994; Patterson, 1994; Bailey et al., 1995; Flaks et al., 1995; Brewaeys et al., 1997; Tasker and Golombok, 1997; Chan, Raboy and Patterson, 1998; Chan, Brooks et al., 1998; McNeill, Rienzi and Kposowa, 1998; наведено према прегледној студији Stacey and Biblarz, 2001).

У истраживањима психолошког и социјалног стања деце, или у прегледним текстовима самих истраживача, најчешће је закључивано да "налази показују да нема разлике, по било ком мерилу, између хетеросексуалних и хомосексуалних родитеља у вези са начином подизања, емоционалном усклађеношћу и сексуалном оријентацијом деце" (Allen

and Burrell 1996:19). Рецимо, истраживања попут Golombok, Spencer, and Rutter 1983; Huggins 1989; Patterson 1994; Flaks et al. 1995; Tasker and Golombok 1997; Chan, Raboy, and Patterson 1998; Chan, Brooks, et al. 1998, нису нашла разлике по питању дечјег самопоштовања, анксиозности, депресије, проблема у понашању, особина потребним за друштвене арене (спорт, пријатељство, школа), коришћења психолошких саветовалишта, извештаја мајки и наставника о хиперактивности деце, недруштвености, емоционалних тешкоћа, или других проблема у понашању (преглед у: Stacey and Biblarz, 2001).

Када је пак реч о сексуалној оријентацији деце, често се у овим истраживањима или прегледним чланцима закључивало да се "развијеност родног идентитета, понашање у оквиру родне улоге, као и сексуалне склоности (...) утврђене у свакој од ових студија, крећу у уобичајеним оквирима (within normal bounds)" (Patterson, 1992: 1031). Такође је писано да су "резултати постојећих истраживања, у којима се пореде деца геј или лезбејских родитеља са оном чији су родитељи хетеросексуални, сасвим јасни (...): нема доказа да је психосоцијални развој деце геј мушкараца и лезбејки угрожен на било какав значајнији начин у односу на онај који имају потомци хетеросексуалних родитеља" (Patterson and Redding, 1996: 44-45). Уопште, "резултати искуствених истраживања не дају никаквог основа да се у име најбољег интереса детета ускрате или ограниче родитељска права лезбејских и геј родитеља на основу њихове сексуалне оријентације, нити систематска истраживања дају икакав основ да верујемо да су лезбејке или геј мушкарци мање погодни од хетеросексуалаца да служе као усвојиоци или хранитељи" (Patterson and Chan, 1999: 212). Изричити став да "не постоји потврда да деца имају тешкоће (experience difficulties) зато што их подижу лезбејски и геј родитељи" заступала је у овој деценији и Фиона Таскер (Tasker, 2005: 238).

Овакав став је, почетком деведесетих, превладао и у Америчком удружењу психолога (American Psychological Association – АПА). "Одбор за лезбејска, геј и бисексуална питања" овог удружења (Committee on Lesbian, Gay, and Bisexual Concerns) још је 1991. године издао брошуру у којој се, на основу прегледа дотадашњих истраживања, указивало да сексуална оријентација мајке не може неповољно да утиче на дете (види АПА, 1995). Дајући стручно мишљење у судском поступку у ком је једна од страна била лезбејска мајка (Bottoms vc Bottoms, 27. децембар 1994), АПА је званично саопштила да "уверење како је вероватније (more likely) да ће дете одрасло у домаћинству са лезбејским или геј родитељем и само постати лезбејка или геј, *без икакве стварне основе*" (without any basis in fact; АПА, 1994: 19; наведено према Morgan, 2002: 42; моје подвлачење). Следеће године АПА је такође званично саопштила да, према расположивим научним подацима, деца коју одгајају лезбигеј родитељи

"нису у неповољнијем положају у било ком смислу у односу на децу хетеросексуалних родитеља" (APA, 1995; наведено према Gallagher and Baker, 2004: 175-6).

Такав став овог удружења имао је снажан утицај на јавну политику (Garnets and Peplau, 2000: 183). Убрзо су се становишту АПА да се не може унапред противити истополним заједницама као нечему супротном добрим интересима детета, званично придружила и друга америчка стручна удружења: Америчка академија за дечју и адолесцентску психијатрију (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry), Америчка академија породичних лекара (American Academy of Family Physicians), Америчка академија за педијатрију (American Academy of Pediatrics), Америчка психоаналитичка асоцијација (American Psychoanalytic Association), Национално удружење социјалних радника (National Association of Social Workers) и Америчко медицинско удружење (American Medical Association) (Redding, 2008: 136).

Становиште: "има разлике"

Присталице овог становишта сматрају да се из методолошки ограничених истраживања извлаче генерални судови који из њих заправо не следе (рецимо: Schumm, 2006; Rekers, 2005; Byrd, 2005; Rekers and Kilgus, 2002; Lerner and Nagai, 2001; Williams, 2000; Cameron, 1999; Wardle, 1997; Belacastro et al., 1994), а првенствено не следи став да је "доказано" да "нема разлике". Штавише, ако се пажљивије погледају налази, видеће се да ипак постоје последице одрастања деце у лезбигеј домаћинствима. С овом методолошком критиком се, начелно, слажу и заступници становишта "има разлике, али шта мари" (Redding, 2008; Stacey and Biblarz, 2001), мада они, наравно, другачије оцењују социјалне последице тих разлика.

Треба рећи да, иако су неки од ових критичара психолози или психијатри, ове критике, изузев у једном случају (Belacastro et al., 1994; према Redding, 2008: 139), нису присутне у најпрестижнијим психолошким часописима (premier peer-reviewed journal). Премда се научни углед једног од ових критичара доводи у питање[1], остали наведени критичари су сасвим неспорни ауторитети – рецимо, у области методологије социоло-

[1] Критика коју износи Пол Камерон (Paul Cameron) често се дисквалификује тврдњом да је "Камерон избачен из Америчке психолошке асоцијације због намерног искривљавања налаза истраживања" (Hicks, 2005: 159). Камерон, међутим, тврди да је он сам напустио АПА, и да такве оптужбе никада нису доказане (FRR, 1994).

шких истраживања (Lerner and Nagai, 2001), а чланак двоје социолога, Стејсијеве и Библарца (Stacey and Biblarz, 2001), који такође оспоравју становиште да "нема разлике" (али са позиције број три), објављен је у веома угледном социолошком часопису (*American Sociological Review*[2]). Много је разлога због којих се може претпоставити да је данашња затвореност престижних америчких психолошких часописа за ову расправу пре последица круте "политике истине", које се тренутно држи АПА, него истраживачке разрешености овога питања.

Методолошке замерке на ова истраживања односе се на:

1. неодговарајући узорак,
2. проблеме са постављањем хипотезе,
3. недовољно објективизоване мерне технике (што омогућава повишени утицај [несвесне] пристрасности истраживача и самопредстављајуће пристрасности испитаника),
4. неодговарајуће читање сопствених налаза; и
5. неоправдану генерализацију (о свему види исцрпније ниже).

Стога, Лернер и Нагајева, који су пажљиво анализирали методологију и налазе четрдесет девет искуствених истраживања на ову тему, сматрају да ниједно од њих не задовољава кључне методолошке критеријуме потребне за јаку валидност и поузданост (strong validity and reliability; Lerner and Nagai, 2001: 118-123). Штавише, Лернер и Нагајева сматрају да су анализиране студије у толкој мери методолошки погрешно постављене да се вероватноћа са којом се унапред могло знати да, без обзира на добијене резултате, оне *неће ни моћи* да покажу постојање стварних разлика, кретала између 80 и 90 одсто (Lerner and Nagai, 2001: 103). До сличног закључка дошли су и Рекерс и Килгус, који су анализирали тридесет пет истраживања (Rekers and Kilgus, 2002).

Када је у питању *узорак*, основно статистичко правило, скрећу пажњу Лернер и Нагајева (2001: 77-8), јесте да се на основу непробабилистичког узорка не могу извлачити закључци о неком друштвеном феномену, нити доносити друштвено релевантне одлуке (које хоће да имају научну легитимност). Већина ових истраживања има мали[3] и нерепрезентативан[4] узо-

[2] *American Sociological Review* је водећи часопис (flagship journal) Америчког социолошког друштва (American Sociological Association).

[3] На чинилац величине узорка скрећу пажњу: Lerner and Nagai, 2001: 95–110; Rekers and Kilgus, 2002: 353–57, 360; Schumm, 2006: 452; Williams, 2000*:* 354; да су узорци мали сагласна је и Tasker, 2005: 235, као и многи други истраживачи (види наводе у: Rekers and Kilgus, 2002:357-360).

[4] "Тридесет и четири (97 одсто) од тридесет пет студија о хомосексуалним родитељима и/или деци коју су одгајали хомосексуални родитељи нису успеле

рак (15-50 учесника), да би се на основу њега смело закључивати о особинама целе популације. Ове студије су, по правилу, "користиле `приручне узорке` (convenience samples) разних врста, не успевајући да обезбеде систематски или случајни узорак популације за коју су се занимали" (Rekers and Kilgus, 2002: 359). Наиме, већина учесника ових истраживања, а посебно међу лезбигеј родитељима, били су волонтери регрутовани преко ЛГБТ организација, преко огласа у ЛГБТ публикацијама и/или преко других учесника студије (тзв. узорковање по моделу грудве снега - "snowball sampling"). Већина учесника је, такође, била свесна шта је циљ истраживања и које су његове друштвене последице (Lerner and Nagai, 2001: 74; Rekers and Kilgus, 2002: 357–60, 363–65; Williams, 2000: 354; Tasker, 2005: 234–35; види такође и Stacey and Biblarz, 2001: 166). Уз то, многа истраживања нису чак имала ни контролну групу. Међу 17 истраживања у којима се испитивало одрастање деце у истополним домаћинствима, а која су разматрали Рекерс и Килгус, у чак 13 њих (што је 76 одсто) уопште није било контролне групе (Rekers and Kilgus, 2002: 347).

Када је у питању *проблем са постављањем хипотезе*, већина критичара указује на неодговарајућу формулацију или статистичку потврду хипотезе да "нема разлике" ("no difference" hypothesis; Lerner and Nagai, 2001; Rekers and Kilgus, 2002: 346–74; Schumm, 2006: 434–36; Williams, 2000: 353–5; слаже се и Tasker, 2005: 234–35). Истраживања често уопште нису укључивала хипотезе које се могу подвпгнути тесту статистичког просуђувања (inferential statistical test)[5], или се тврдило да је *доказана* нулта хипотеза[6], што показује елементарно незнање из инферентне (просуђивачке) статистике (inferential statistics). "Једна од првих лекција које се уче у инферентној статистици јесте да, без обзира на величину узорка, нулта хипотеза никада не може бити потврђена статистичким тестирањем. Заправо, све што се може покушати да се открије јесте да ли се нулта хипотеза може одбацити са одређеним нивоом вероватноће, да ли раз-

да обезбде узорак који се може сматрати репрезентативним за већу популацију хомосексуалних родитеља и/или за већу популацију деце одгојене од стране хомосексуалних родитеља" (Rekers and Kilgus, 2002: 357). Да ниједан узорак из ових истраживања не задовољава услов репрезентативности и случајности, указују и Stacey and Biblarz, 2001: 166. Тога су свесни и сами истраживачи (види наводе у: Rekers and Kilgus, 2002: 355).

[5] Рекерс и Килгус извештавају да међу анализираним студијама које се баве одрастањем деце у једнополним породицама (укупно 17) чак 41 одсто њих уопште нема хипотезе које се могу подвргнути тесту статистичког просуђувања (Rekers and Kilgus, 2002: 369-370).

[6] Ово је, по Рекерсу и Килгусу, случај у 41 одсто студија одрастања деце у једнополним породицама, које су они имали у свом узорку, као и у 31 одсто свих студија које су анализирали (Rekers and Kilgus, 2002: 369-370).

лика између узорачких група одражава стварне разлике међу одговарајућим групама у општој популацији, као и нису ли разлике у самом узорку плод случајности" (Rekers and Kilgus, 2002: 370; исто и Lerner and Nagai, 2001: 15-21).

Ова истраживачка грешка најбоље се може разумети на примеру истраживања Голомбокове и сарадника (Golombok et al., 1983). Извештавајући о својим налазима, Голомбокова једноставно каже да "одсуство разлика (добијено у истраживању – А. С.) изгледа да негира хипотезу да ће деца одгајана од стране мајке – активне лезбејке вероватно показати психосексуалне аномалије" (Golombok et al., 1983: 568). У том контексту она закључује да "налази овог истраживања доследно показују да не постоји разлика у односу на родни идентитет, сексуалне улоге у понашању или сексуалну оријентацију, између деце одгајане у лезбејским домаћинствима и деце одгајане од стране хетеросексуалних самохраних мајки" (исто). Дакле, то што хипотезу да "постоје значајне разлике између групе А и Б" није потврдило њено истраживање (што је такође упитно – види доле), Голомбокову, међутим, наводи на закључак како је њиме *потврђена* хипотеза да "не постоје значајне разлике између групе А и Б". Међутим, "одуство разлика" у једном истраживању није довољно да се тврди како је тиме истовремено *оборена* хипотеза о постојању разлика, а још мање да се закључи како је тиме *потврђена* хипотеза да "не постоје разлике". Једноставно, из тога што се у неком емпиријском истраживању *није* потврдила хипотеза А никако не може да следи закључак да је тиме *доказана* хипотеза Б.

Следећи методолошки проблем су *недовољно објективизовани мерни инструменти*. То, најпре, доводи до повишеног утицаја (несвесне) пристрасности истраживача. Истраживачка процедура приликом утврђивања психолошког стања деце, најчешће почива на тзв. пројективним тестовима као што су Роршархов тест (Rorshach Test; испитаник прича о десет симетричних мрља које су му показане), Тест тематске аперцепције (Thematic Apperception Test; испитаник саставља причу гледајући 31 провокативну слику) или КДЛ тест (House-Tree-Person test; испитаник нацрта кућу, дрво и људско биће, па одговара на питања у вези са својим цртежима). Тумачење одговора испитаника, у истраживањима која се ослањају на такве технике испитивања, носе изразит печат администратора теста – укључив и његова предубеђења или личне вредности. Налази превасходно почивају на интерпретацији истраживача, тако да други истраживачи могу, на сличној групи испитаника, да понове исту процедуру и да добију другачији исход (Rekers and Kilgus, 2002: 348).

Због тога критичари сматрају да су често, у оваквим истраживањима, "истраживачи склони да виде оно што желе да виде" (Schumm, 2006: 438), односно да "наводни налази ових студија одражавају процес који је

сличан `ефекту приклањања` (allegiance effect) у психотерапијским истраживањима – то јест, истраживачи проналазе резултате који подупиру њихову сопствену теоријску позицију. Можда у овим студијама истраживачи долазе до резултата који прате њихову сопствену сексуалну оријентацију и/или вредности које се тичу хомосексуалног животног стила" (Rekers and Kilgus, 2002: 362).

Са оваквим критикама слаже се и Рединг, као представник становишта "има разлике, али шта мари". "Већина истраживача подржава лезбигеј родитељство и брачна права", пише он. "Многи од њих су такође геј или лезбејке (Baumrind, 1995: 135) и вероватно да су лично заинтересовани (have a personal stake) за одређени исход истраживања. То изазива забринутост у неким круговима да несвесне предрасуде могу да утичу на њихова истраживања, или бар на то како они тумаче своје резултате" (Redding, 2008: 137). "*Не* мислим да сугеришем да гејеви и лезбејке не треба да спроводе овакву врсту истраживања", ограђује се одмах Рединг, "или да су истраживачи намерно нахерили своја истраживања како би произвели резултате који погодују лезбигеј родитељству, већ једино то да несвесне пристрасности могу да утичу на истраживачки подухват, што су друштвене и психолошке студије довољно добро показале (MacCoun, 1998; Redding, 1999)" (Redding, 2008: 137; подвукао Рединг).

Ако се има у виду и то да "психолози, психијатри и социјални радници који спроводе истраживања долазе из научних дисциплина у којима већину чине политички либерали" (Redding, 2008: 137), онда потпуно разборито звучи Бомриндов предлог "да би било добро ако би се у будућности спровела истраживања које би заједнички водили геј, лезбејски, и хетеросексуални истраживачи, да се у хипотезе стави оно што недостаје, а да их формулишу конзервативни, једнако као и либерални научници, на такав начин да оне могу да буду емпиријски тестиране" (Baumrind, 1995: 135; наведено у Redding, 2008: 137).

Такође, проблем лежи и у пристрасности самопредстављања (selfpresentation bias) испитаника, нарочито у студијама где је узорак попуњаван добровољним пријављивањем. "Од двадесет седам студија хомосексуалних родитеља", пишу Рекерс и Килгус, "у двадесет шест (96 одсто) користи се истраживачки поступак који је оптерећен пристрасношћу самопредстављања" (Rekers and Kilgus, 2002: 364). Тога су често свесни и сами истраживачи. "Неки (испитаници – А. С.) су се можда добровољно пријавили за овај пројекат", пишу Гартрелова и сарадници, "мотивисани жељом да покажу да су лезбејке у стању да одгоје здраву и срећну децу. У мери у којој би ови испитаници желели себе и своје породице да представе у најбољем могућем светлу, налази ове студије су можда закривљени самоправдањем и пристрасношћу самопредстављања" (Gartrell et al., 1996: 279). Исту појаву у свом истраживању уочавају и Харис и Тар-

нер, који упозоравају да би геј родитељи могли да буду пристрасни у односу на извештавање о позитивним аспектима свог односа с децом, верујући да би резултати студије могли утицати на одлуке судова у будућим судским поступцима (Harris and Turner, 1986: 111-12; према Rekers and Kilgus, 2002: 365).

Следећи проблем је *криво тумачење добијених резултата*. Добар пример је студија Голомбокове и Таскерове (Golombok and Tasker, 1996). У питању је лонгитудинално истраживање деце коју су одгајале лезбејске и хетеросексуалне мајке, при чему су деца прво испитивана када су имала 10 година, и доцније са 24. Голомбокова и Таскерова су утврдиле да је 36 одсто деце коју су одгајиле лезбејке известило да их је привукла особа истог пола, наспрам 20 одсто деце хетеросексуалних мајки. Међутим, од све деце која су осетила ту врсту привлачности, *ниједно* дете хетеросексуалне мајке није искусило хомосексуалну везу, док је 37 одсто деце лезбејских мајки пробало такву везу (Golombok and Tasker, 1996: 7-8). Такође, 64 одсто деце лезбејских мајки је размишљало о томе да можда има хомосексуалну везу, у поређењу са свега 17 одсто деце хетеросексуалних мајки. Коначно, 33 одсто кћерки које су расле код лезбејских мајки и саме су имале хомосексуалну идентификацију (Golombok and Tasker, 1996: 7-8).

Међутим, Голомбокова и Таскерова, и поред ових налаза који јасно указују на то да *има разлике*, ипак су закључиле: "Добијени налази у овој студији не потврђују раширено уверење да ће деца коју одгајају лезбејске мајке и сама постати лезбејке или гејови; највећи број деце који је одрастао у лезбејским породицама идентификовао се, доцније, као хетеросексуална особа, и није било статистички значајне разлике у погледу сексуалне оријентације између младих пунолетника пореклом из лезбејских и оних из хетеросексуалних породица" (Golombok and Tasker, 1996: 8). Ако наведено "раширено уверење" (commonly held assumption) тумачимо као "*све* кћери *свих* лезбејских мајки ће и саме бити лезбејке", наравно да налази Таскерове и Голомбокове то не потврђују. Али, ако под њим подразумевамо исказ "кћерке које одгајају лезбејске мајке *чешће* ће развити лезбејско понашање", онда налази из овог истраживања несумњиво поткрепљују то уверење[7].

Сличан раскорак постоји и између Милеровог закључка да се "није појавио несразмерно већи удео хомосексуалности код деце геј очева"

[7] Да Голомбокова и Таскерова у овом чланку на неодговарајући начин тумаче резултате, указују и Redding, 2008: 148; Stacey and Biblarz, 2001: 170; Williams, 2000: 355. На једнако погрешну интерпретацију резултата у другом чланку истих ауторки (Tasker and Golombok, 1995), који разматра истоветну тему на основу истог истраживања, скрећу пажњу и Schumm, 2004: 422-4 и Rekers and Kilgus, 2002: 373-4.

(Miller, 1979: 546-7), и бројки из његовог истраживања, које показују да је код ћерки геј очева пет пута заступљенија појава хомосексуалности него у укупном узорку одраслог становништва, а код синова геј очева два пута (Rekers and Kilgus, 2002: 375). Такав необичан раскорак присутан је и у студији Хагинсове (Huggins, 1989), када је реч о разликама у варијабилности самопоштовања између деце хомосексуалних и хетеросексуалних родитеља (види Williams, 2000: 355); затим у студији Луисове (Lewis, 1980), која је утврдила постојање емоционалних и социјалних тешкоћа у животима деце хомосексуалних родитеља, али је ипак закључила да "нема последица" (Williams, 2000: 355); такође, и у студији Грина и сарадника (Green et al., 1986), који су поредили подизање деце у једнородитељским породицама хомосексуалних и хетеросексуалних мајки, да би закључили да, "што се тиче дечака, нису пронађене значајне разлике између два типа домаћинства, а када је реч о девојчицама, нађено је мало значајних разлика" (Green et al., 1986: 168) иако подаци који се налазе у самом тексту истраживања не допуштају овакав закључак[8], итд.

Коначно, ту је и *неоправдана генерализација* са парцијалних налаза на целу популацију. "Готово сви се слажу", пише Шум, "да истраживања имају суштинска ограничења, без обзира да ли су сами критичари прогеј или антигеј. Ипак, за истраживања се и даље верује да пружају озбиљне одговоре. Пада у очи колико аутора прилично поштено прво уочава та ограничења, да би затим једноставно игнорисали те слабости, како би извукли релативно чврсте закључке" (Schumm, 2006: 436). "Међу седамнаест студија деце хомосексуалних родитеља, испитиваних у овом прегледу", извештавају Рекерс и Килгус, "у једанаест (65 одсто) је извршена нелегитимна генерализација налаза, или су извучени неосновани закључци из података добијених у истраживању. Од укупно тридесе пет студија о хомосексуалним родитељима и/или деци одгајаној од стране хомосексуалних родитеља, у двадесет једној (60 одсто) је извршена нелегитимна генерализација налаза, или су извучени неосновани закључци из података добијених у истраживању" (Rekers and Kilgus, 2002: 371).

[8] Рецимо, три пута више дечака из првог типа породице, у односу на дечаке из другог типа породице, спремно је да се игра и са девојчицама (Kendall's tau beta = -0.36, p _ 0.01), такође, знатно више њих као узор ће поменути жену ($r2$ = 0.21, p _ 0.05) или показивати занимање за глуму (Kendall's tau beta = -0.24, p _ 0.05). Ако ови показатељи различитости образаца понашања нису значајни, онда их није ни требало ставити у инструментаријум. Но, ако су овакви индикатори укључени, онда се не може извести закључак да "нема значајних разлика". Јер ове разлике *јесу* статистички значајне. Слично Рекерс и Килгус показују и када је реч о "малим разликама" за девојчице (Rekers and Kilgus, 2002: 367-8).

Реч је о томе да се у истраживањима најчешће поредило одгајање деце од стране разведених хетеросексуалних и хомосексуалних мајки, дакле у једнородитељским домаћинствима. Врло су ретка, наиме, истраживања деце која расту код геј парова (Redding, 2008: 142). Поготово је мало оних, или су недовољно релевантне студије одраслих (пунолетних), који су као деца расли код неког истополног пара (нарочито гејева). Нема ни студија деце усвојене од стране неког лезбејског или геј пара (Stacey and Biblarz, 2001: 166; Morgan, 2002: 127). Дакле, из поређења хетеросексуалних и хомосексуалних мајки изводио се закључак који се преносио и на сва домаћинства истополних парова. То је значило да се налаз о деци, добијен на узорку разведених мајки, транспоновао у закључак о деци коју одгајају (или би могли да одгајају) парови мушкарац-мушкарац. Таква врста генерализације је апсолутно нелегитимна, али је она врло често чињена, поготово у првој половини деведесетих.

Све у свему, закључују Рекерс и Килгус, "сваки стручни чланак о хомосексуалном родитељству који је критикован у овом прегледу садржи седам до дванаест или више озбиљних методолошких слабости, предрасуда, ограничења и мањкавости који их чине научно неподобним за генерализацију или примену добијених налаза на било ког другог појединца или популацију појединаца изван мале студијске групе која је истраживана" (Rekers and Kilgus, 2002: 376). Лернер и Нагајева, пак, у својој анализи, на питање "да ли ових 49 студија нуде доказе да *нема разлике* између хетеросексуалног и хомосексуалног родитељства", одлучно закључују да "ове студије не садрже основ за такав закључак, пошто оне почивају на истраживањима која су озбиљно мањкава (deeply flawed)" (Lerner and Nagai, 2001: 9). Такве студије, оцењују Рекерс и Килгус, "не треба сматрати ничим више од објашњавалачких пилот-радова који указују на правац неких будућих озбиљних истраживачких студија" (Rekers and Kilgus, 2002: 345-6).

Становиште: "има разлике, али шта мари"

Горе пренете методолошке критике у званичним телима струковних организација (попут АПА) која су се држала становишта "нема разлике", углавном су дочекиване са ћутњом. Када су се поједини заговорници становишта да "нема разлике" и осврtали на њих, они су их одбијали из разлога који су се ипак више тицали "политике истине", него истине саме.

Тако је, рецимо, Хикс одбацио све методолошке критике оваквих истраживања, јер оне "почивају на позитивистичком виђењу знања као нечега што мора бити објективно, директно опажљиво и што рађа научне законе" (Hicks, 2005: 160). По њему би истраживачи, "уместо да се пита-

ју да ли је геј родитељство лоше за децу", требало "да се питају на који начин савремени дискурси сексуалности одржавају основну идеју да су лезбејске и геј породице суштински различите и, заправо, мањкаве. Али, да бисмо се ово запитали, мислим да нам је потребан шири спектар истраживања лезбејског и геј родитељства који укључује интерпретативну методологију, која се не ослања на пуки извештај о чињеницама, а који иде даље од опседнутости подацима који се тичу последица (obsession with outcome-based evidence). Квалитативне, дубинске студије, па чак и лична виђења која долазе од лезбејских и геј родитеља и њихове деце, даће нам извесну `толеранцију за комплексност` (Gubrium and Holstein, 1997: 13), која је неопходна да би се истражила сва разноликост лезбејског и геј живота" (Hicks, 2005: 165). Дакле, истраживачи не би смели да се питају да ли има разлике, или да те разлике покушавају да квантификују, већ да се труде да разумеју и прихвате сву "комплексност" и "разноликост лезбејског и геј живота".

Другачијим путем су, међутим, кренули Стејсијева, Библарц и Рединг. Стејсијева и Библарц су поново прегледали истраживачке податке изнете у 21 студији о хомосексуалном родитељству и закључили да "наше пажљиво преиспитивање налаза о којима оне извештавају указују на то да у неким димензијама – посебно у оним које се тичу рода и сексуалности – сексуална оријентација родитеља је ипак од веће важности по њихову децу него него што ови истраживачи тврде. (...) Деца лезбигеј родитеља показују мање традиционални тип рода и вероватно ће бити отворенија за хомоеротске везе" (Stacey and Biblarz, 2001: 167; 170). Стејсијева и Библарц, наиме, налазе да су у овим студијама "истраживачи често занемаривали налазе који указују на разлику која се тиче дечјег рода и сексуалних преференција и понашања" (Stacey and Biblarz, 2001: 159). Подаци, међутим, сугеришу да ће деца одгајана од стране лезбигеј родитеља знатно чешће искусити хомоеротску привлачност, размишљати о хомосексуалним везама или почети и сама да се хомосексуално понашају (Stacey and Biblarz, 2001: 170-1). Прећуткивање тих налаза може се разумети као жеља истраживача да не дају муницију "хетеросексистичкој идеологији" како се не би поткопала политичка и судска борба за остваривање права лезбигеј родитеља. Али, "нити је интелектуално поштено, ни политички мудро заснивати захтев за правдом на темељима који се могу емпиријски доказати као погрешни" (Stacey and Biblarz, 2001: 178).

До сличног закључка долази и Рединг, који каже да, уз сва методолошка ограничења, студије ипак јасно показују да постоје "разлике у сексуалном идентитету и сексуалној оријентацији деце која су одрасла у лезбигеј наспрам оне у хетеросексуалним домаћинствима" (Redding, 2008: 147), те да "истраживања указују да ће деца коју су одгајали лезбигеј родитељи вероватније да развију хомосексуалну оријентацију" (Redding,

2008: 133). Рединг се, између осталог, осврће и на Бејлијеву студију (Bailey et al., 1995) у којој је испитивана сексуална оријентација одраслих синова геј очева. Бејли је утврдио да је 9 одсто синова и само постало геј или бисексуалац (што је више од уобичајене стопе, која се креће од 2 до 5 одсто; Redding, 2008: 149). На Бејлијеве налазе позивају се и Стејсијева и Библарц, када кажу да "ова студија такође пружа доказе за умерени утицај трансмисије родитељ-дете на сексуалну оријентацију" (Stacey and Biblarz, 2001: 171). Сам Рединг, уз Бејлијеве резултате, анализира и налазе из студије Голомбокове и Таскерове, као и неке друге, да би закључио како "узети заједно, сви ти налази показују да на дечју сексуалну оријентацију може утицати кућно окружење као модел прихватања хомосексуалности" (Redding, 2008: 149).

Међутим, Стејсијева, Библарц и Рединг сматрају да то што ће деца коју су одгајали лезбигеј родитељи вероватније развити хомосексуалну оријентацију не мора, само по себи, да буде ништа лоше. По Стејсијевој и Библарцу негативан став према таквом исходу представља "прихватање хетеросексуалног родитељства као златног стандарда" због чега "разлике подразумевају мањкавост" (Stacey and Biblarz, 2001: 162). Зато се они залажу да се "закорачи иза хетеронормативности" (Stacey and Biblarz, 2001: 163), како у конпцептуалном тако и у истраживачком смислу. "Када истраживачи занемарују значај неких налаза о постојању разлика, они пропуштају јединствену прилику да у потпуности искористе предности `природне лабораторије` коју појава лезбигеј родитељства пружа за истраживање учинака и добити од рода и сексуалног идентитета, идеологије и понашања" (Stacey and Biblarz, 2001: 162-3). Ако се деца одгајана у таквим "социјалним лабораторијама" (Stacey and Biblarz, 2001: 179) по нечему и "удаљавају од традиционалних родно заснованих норми" (Stacey and Biblarz, 2001: 171), то не би смело бити спорно у "једном демократском, сексуално плуралистичком друштву" које негује "емпатију за социјалну различитост" (Stacey and Biblarz, 2001: 177).

Исто мисли и Рединг. Тачно је, пише он, да "истраживања указују да ће деца коју су одгајали лезбигеј родитељи вероватније да развију хомосексуалну оријентацију, али то не треба и не може се посматрати као негативни исход" (Redding, 2008: 133). Такав налаз никако не би смео да има последице на јавну политику у друштвима која признају плуралитет и диверзивитет (Redding, 2008: 150). Хомосексуалност није болест да бисмо се морали плашити њеног ширења међу децом (Redding, 2008: 150). "Иако деца одгајана од стране лезбигеј парова имају нешто веће шансе да развију хомосексуалну оријентацију, овакав исход се не може посматрати као негативан ако, као друштво, поштујемо плурализам и разноликост" (Redding, 2008: 192).

Закључак

На основу овог прегледа различитих тумачења налаза истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова може се разумети колико је стварност ипак сложенија од тврдње да "није доказано да ће *било какве* значајне разлике у одгајању деце произаћи као резултат чињенице да су их одгајали родитељи истог пола, а не родитељи различитог пола", односно да "истраживања *доказују* да (...) лезбејске мајке и хомосексуални очеви, као и истополни парови могу да створе породичну атмосферу и одгаје здраву и добро прилагођену децу" (Мршевић, 2009: 82; 81; моје подвлачење).

Уопште, из овог прегледа се може видети у којој мери и извесни ваннаучни чиниоци могу утицати на читање и тумачење налаза научних истраживања, на генерализацију тих налаза, а поготово на даље представљање тако добијених генералних закључака у широј јавности. У тим ваннаучним шумовима често се губе истанчаности и финесе које, између осталог, сачињавају науку. Ако научник, рецимо, каже да "није доказано да су м/м парови лошији одгајатељи од м/ж парова" – зато што, једноставно, није било таквих истраживања – тај исказ до шире публике, након што прође кроз већи број различитих посредника, на крају може доспети у облику: "научници су *доказали* да су м/м парови једнако добри родитељи као и м/ж парови".

Сама истраживања, налази и тумачења спадају у домен науке. Али, чим на сцену ступе разни комитети који треба да формулишу званичан став струке, затим адвокати који заступају неког од родитеља у судским споровима о старатељству над децом, па лоби групе које "гурају" одговарајућу промену институционалних аранжмана у законодавним телима, те новинари који о свему извештавају – ступамо у домен политике, где се неспоразуми и погрешне интерпретације готово да не могу избећи. Комитет може и најпажљивије да формулише закључак – рецимо, да истополна сексуална оријентација родитеља не мора нужно и увек негативно утицати на дете, па да стога не може бити основ за ускраћивање нечијих родитељских права (што је била интенција АПА у давању стручног мишљења на судовима). Али, и тако пажљиво срочена формулација често може, као у игри глувих телефона, на крају да заврши као тврдња да цела струка, из неке научне области, подржава давање деце на усвајање истополним паровима[9].

[9] Тако је Америчка академија породичних лекара (American Academy of Family Physicians), 15. октобра 2002, закључила да "подржава законске прописе који промовишу сигурну и васпитну средину, што укључује психолошку и правну сигурност за сву децу, укључујући и ону која су усвојена, без обзира на сек-

У сваком случају, расправа о статистичком и друштвеном значају налаза истраживања деце која одрастају у домаћинствима истополних парова веома је корисна за наше боље разумевање домета и ограничења оних делова друштвених наука који почивају на искуственим истраживањима, као и за перцепцију како "режима истине" који владају у појединим струкама тако и праксе позивања на научна истраживања у друштвеним и политичким борбама. И сама наука, а поготово друштвене и хуманистичке дисциплине, може се посматрати као социјално поље на ком делују различите друштвене мреже и испреплетени интереси (Шкорић, 2010). Нису нетачна ни мишљења да су поједини научници у академским хуманистичким дисциплинама можда и превише оптерећени идејом потпомагања социјалне трансформације, као кључног задатка струке (критички о томе: Searle, 1990; Gross and Levitt, 1998; Шкорић, 2010). Са друге стране, постоји и мишљење да је основни задатак науке чврсто сведочење истине, да је то, уједно, и најбољи начин да се друштву помогне, те да је за саму науку – управо због њене кумулативне природе – начелно боље да буде ригиднија и конзервативнија у прихватању (или одбијању) методолошких и теоријских иновација, као и у саопштавању резултата, него да се поводи за идејом различитих врста "пожељних" дубинских трансформација (Polanyi, 1963; Шкорић, 2010). Избор између ова два приступа "етици позива" лична је ствар сваког научника. Али наш основни задатак остаје заједнички: трагање за истином, те њено саопштавање у облику универзално проверљивих исказа, а све у доброј вери да истина мора бити на корист целог друштва.

Literatura:

Allen, Mike and Nancy Burrell (1996): "Comparing the Impact of Homosexual and Heterosexual Parents on Children: Meta-Analysis of Existing Research", *Journal of Homosexuality*, 32, pp. 19-35.

Антонић, Слободан (2011): "`Истополне породице`: изазов за науку", *Социолошки преглед*, год. 45, бр. 1 (прихваћено за штампу).

суалну оријентацију родитеља". То је, међутим, *Washington Blade*, (The LGBT Comunity News Source; http://www.washingtonblade.com/) протумачио, десет дана доцније, као да је подршку геј усвојењу дало "93.000 породичних лекара из ААПЛ" (према: "Додатак IV", штампано у Пол Камерон, *Хомосексуалност: одабрани чланци*, Београд 2003, Ихтус, стр. 127-131; нажалост, ВБ и ААПЛ немају интернет архиву, па за ове цитате нисам успео да нађем директну потврду преко интернета; тако су сви наводи дати према извору који није академски и који стога треба узети с резервом).

APA (1995): American Psychological Association: *Lesbian and Gay Parenting: A Resource for Psychologists*, (available at www.apa.org/pi/parent.html).

(1994): American Psychological Association: *Brief* of amici curiae in case of Bottoms v Bottoms, December 27th, 1994.

Bailey, J. Michael, David Bobrow, Marilyn Wolfe, and Sarah Mikach (1995): "Sexual Orientation of Adult Sons of Gay Fathers", D*evelopmental Psychology* 31, pp. 124-29.

Baumrind, Diana (1995): "Commentary on Sexual Orientation: Research and Social Policy Implications", *Developmental Psychology*, Vol. 31. n. 1, pp. 130-36.

Belacastro, Philip A., Theresa Gramlich, Thomas Nicholson, Jimmie Price and Richard Wilson (1994): ″A Review of Data Based Studies Addressing the Affects of Homosexual Parenting on Children's Sexual and Social Functioning", *Journal of Divorce and Remarriage*, Volume 20, Issue 1 and 2 (March 1994), pp. 105-122,

Bigner, Jerry J. and R. Brooke Jacobsen (1992): "Adult Responses to Child Behavior and Attitudes toward Fathering: Gay and Nongay Fathers", *Journal of Homosexuality* 23, pp. 99-112.

(1989): "Parenting Behaviors of Homosexual and Heterosexual Fathers", *Journal of Homosexuality*, 18, pp. 73-86.

Brewaeys, A., I. Ponjaert, E. V. Van Hall, and S. Golombok (1997): "Donor Insemination: Child Development and Family Functioning in Lesbian Mother Families", *Human Reproduction* 12, pp. 1349-1359.

Byrd, A. Dean (2005) "Gender Complementarity and Child-Rearing: Where Tradition and Science Agree", *Journal Of Law and Family Studies*, University Of Utah, Volume 6, Number 2, pp. 213-228.

Cameron, Paul (1999): "Homosexual Parents: Testing "Common Sense" – A Literature Review Emphasizing the Golombok and Tasker Longitudinal Study of Lesbians' Children", *Psychological Reports*, Vol. 85, Iss. 1, pp. 282-322.

Chan, Raymond W., Barbara Raboy, and Charlotte J. Patterson (1998): "Psychosocial Adjustment among Children Conceived Via Donor Insemination by Lesbian and Heterosexual Mothers", *Child Development*, 69, pp. 443-457.

Chan, Raymond W., Risa C. Brooks, Barbara Raboy, and Charlotte J. Patterson (1998): "Division of Labor among Lesbian and Heterosexual Parents: Associations with Children's Adjustment", *Journal of Family Psychology*, 12, pp. 402-419.

Flaks, David K., Ilda Ficher, Frank Masterpasqua, and Gregory Joseph (1995): "Lesbians Choosing Motherhood: A Comparative Study of Lesbian and Heterosexual Parents and Their Children", *Developmental Psychology*, 31, pp. 105-114.

FRR (1994): "Revisiting New Republic's Attack on Cameron: A rebuttal to the accusation that Dr. Cameron was dropped from the American Psychological Association (APA)", *Family Research Report*, Nov-Dec, 1994, http://www.familyresearchinst.org/2009/02/revisiting-new-republics-attack-on-cameron-2/

Gallagher, Maggie and Joshua K. Baker (2004): "Do Moms and Dads Matter? Evidence from The Social Sciences on Family Structure and The Best Interests of The Child", *Margins: Maryland's Law Journal on Race, Religion, Gender and Class*, pp. 161-80). http://www.marriagedebate.com/pdf/Do_Moms_Dads_Matter.pdf

Garnets, Linda D. and Letitia A. Peplau (2000): "Understanding women's sexualities and sexual orientations: An introduction", *Journal of Social Issues,* 56, pp. 181-192.

Gartrell Nanette, Jean Hamilton, Amy Banks, Dee Mosbacher, Nancy Reed, Caroline H. Sparks, Holly Bishop (1996): "The National Lesbian Family Study: Interviews with Prospective Mothers", *American Journal of Orthopsychiatry*, Volume 66, Issue 2, pages 272–281

Golombok, Susan, Ann Spencer, and Michael Rutter (1983): "Children in Lesbian and Single- Parent Households: Psychosexual and Psychiatric Appraisal", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 24, pp. 551-72.

Golombok, Susan and Fiona Tasker (1996): "Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings From a Longitudinal Study of Lesbian Families", *Developmental Psychology*, Volume 32, Issue 1, pp. 3-11.

Green, Richard, Jane Barclay Mandel, Mary E. Hotvedt, James Gray and Laurel Smith (1986): "Lesbian Mothers and Their Children: A Comparison with Solo Parent Heterosexual Mothers and Their Children", *Archives of Sexual Behavior*, Volume 15, Number 2, pp. 167-184.

Gross, Paul R. and Norman Levitt (1998): *Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels With Science – Updated Edition*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Gubrium, Jaber F. and Holstein, James A. (1997): *The New Language of Qualitative Method.* New York: Oxford University Press.

Harris, Mary B. and Pauline H. Turner (1986): "Gay and Lesbian Parents", *Journal of Homosexuality,* 12, pp. 101-113.

Hicks, Stephen (2005): "Is Gay Parenting Bad for Kids? Responding to the 'Very Idea of Difference' in Research on Lesbian and Gay Parents", Sexualities, vol. 8 no. 2, pp. 153-168 http://www.pineforge.com/ballantine-study/articles/Chapter01_Article02.pdf

Hoeffer, Beverly (1981): "Children's Acquisition of Sex-Role Behavior in Lesbian-Mother Families", *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, pp. 536-544.

Hotvedt, Mary E. and Jane Barclay Mandel (1982): "Children of Lesbian Mothers", in *Homosexuality, Social, Psychological, and Biological Issues*, edited by W. Paul, pp. 275-291. Beverly Hills, CA: Sage.

Huggins, Sharon L. (1989): "A Comparative Study of Self-Esteem of Adolescent Children of Divorced Lesbian Mothers and Divorced Heterosexual Mothers", *Journal of Homosexuality*, Volume 18, Issue 1 & 2, pages 123-135.

Hutchinson, Roger L. and Sharon Spangler-Hirsch (1989): "Children of Divorce and Single-parent Lifestyles: Facilitating Well-being", *Journal of Divorce*, 12 (2/3), pp. 5-24.

Jenny, Carole, Thomas A. Roesler and Kimberly L. Poyer (1994): "Are Children at Risk for Sexual Abuse by Homosexuals?", *Pediatrics*, 94, pp. 41-44.

Kurdek, Lawrence A. and Albert E. Siesky (1978): "Divorced single parents' perceptions of child-related problems", *Journal of Divorce*, Volume 1, Issue 4, pp. 361-370.

Kweskin, Sally L. and Alicia S. Cook (1982): "Heterosexual and Homosexual Mothers' Self-Described Sex-Role Behavior and Ideal Sex-Role Behavior in Children", *Sex Roles* 8: 967-975.

Lerner, Robert and Althea K. Nagai (2001): *No Basis: What The Studies Don't Tell Us About Same-Sex Parenting*. Washington, DC: Marriage Law Project; http://www.emaso.com/links/REF-Books/REF.6-D.pdf

Lewis, Karen Gail (1980): "Children of lesbians: their point of view", *Social work*, v. 25, n. 3, pp. 198-203.

MacCoun, Robert J. (1998): "Biases in the Interpretation and Use of Research Results", *Annual Review of Psychology*, Vol. 49, pp. 259-287 http://socrates.berkeley.edu/~maccoun/MacCoun_AnnualReview98.pdf

McNeill, Kevin F., Beth M. Rienzi, and Augustine Kposowa (1998): "Families and Parenting: A Comparison of Lesbian and Heterosexual Mothers", *Psychological Reports* 82, pp. 59-62.

Miller, Brian (1979): "Gay Fathers and Their Children", *Family Coordinator*, v. 28, n. 4, pp. 544-552.

Miller, Judith Ann, R. Brooke Jacobsen, and Jerry J. Bigner (1982): "The Child's Home Environment for Lesbian vs. Heterosexual Mothers: A Neglected Area of Research", *Journal of Homosexuality*, 7, pp. 49-56.

Morgan, Patricia (2002) *Children as Trophies? Examining the Evidence on Same-Sex Parenting.* Newcastle-upon-Tyne: The Christian Institute. http://www.christian.org.uk/pdfpublications/childrenastrophies.pdf

Мршевић, Зорица (2009): *Ка демократском друштву: истополоне породице*. Београд: Институт друштвених наука.

Patterson, Charlotte J. (1994): "Children of the lesbian baby boom: Behavioral adjustment, self-concepts, and sex-role identity". In B. Greene and G. Herek (Eds.), *Contemporary perspectives on lesbian and gay psychology: Theory, research and application* (pp. 156-175). Beverly Hills, CA: Sage.

(1992): "Children of lesbian and gay parents", *Child Development*, 63, pp. 1025-1042.

Patterson, Charlotte J. and Raymond W. Chan (1999): "Families Headed by Lesbian and Gay Parents", in Michael E. Lamb (Editor), *Parenting and Child Development in "Nontraditional" Families*, pp. 191-220. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Patterson, Charlotte J. and Richard E. Redding (1996): "Lesbian and Gay Parents with Children: Implications of Social Science Research for Policy", *Journal of Social Issues* 52 (1996), No. 3, pp. 29-50.

Polanyi, Michael (1963): "The potential theory of adsorption", *Science* 141 (3585): 1010-1013.

Rand, Catherine, Dee L. R. Graham and Edna I. Rawlings (1982): "Psychological Health and Factors the Court Seeks to Control in Lesbian Mother Custody Trials", *Journal of Homosexuality*, 8, pp. 27-39.

Redding, Richard E. (2008): "It's Really About Sex: Same-Sex Marriage, Lesbigay Parenting, And The Psychology Of Disgust", *Duke Journal Of Gender Law and Policy* Volume 15:127 2008 127-193.

(1999): *"*Reconstructing Science Through Law", *Southern Illinois University Law Journal*, Vol. 23, Issue 3, pp. 585-602.

Rekers, George A. (2005): "An Empirically-Supported Rational Basis for Prohibiting Adoption, Foster Parenting, and Contested Child Custody by Any Person Residing in a Household that Includes a Homosexually-Behaving Member", *St. Thomas Law Review*, Volume 18. No. 2, pp. 325-424.

Rekers, George A. and Mark Kilgus (2002): "Studies of Homosexual Parenting: A Critical Review", *Regent University Law Review*, Vol. 14 (2001-2002), pp. 343-385; http://www.professorgeorge.com/ProfessorGeorge.com/Publications_|_Professor_George_files/14_2Rekers.PDF

Schumm, Walter R. (2006): "Empirical and Theoretical Perspectives From Social Science on Gay Marriage and Child Custody Issues", *St. Thomas Law Review*, Vol. 18(2), pp. 425-471.

(2004): "What Was Really Learned From Tasker And Golombok's (1995) Study Of Lesbian And Single Parent Mothers?", *Psychological Reports*, Volume 94, pp. 422-424.

Searle, John R. (1990): "The storm over the university", *The New York Review of Books*, December 6: 34-42.

Stacey, Judith and Timothy Biblarz (2001): "(How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter?", *American Sociological Review*, 66, 159-183.

Steckel, Alisa (1987): "Psychosocial Development of Children of Lesbian Mothers", in *Gay and Lesbian Parents*, edited by F. W. Bozett, pp. 75-85. New York: Praeger.

Sun, Yongmin & Yuanzhang Li (2001): "Marital Disruption, Parental Investment, and Children's Academic Achievement A Prospective Analysis", *Journal of Family Issues*, 22, pp. 27-62.

Шкорић, Марко (2010): *Социологија науке: мертоновски и конструктивистички програми*. Сремски Карловци и Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Tasker, Fiona (2005): "Lesbian Mothers, Gay Fathers, and Their Children: A Review", *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*. 26(3), June 2005, pp. 224-240.

Tasker, Fiona and Susan Golombok (1997): *Growing Up in a Lesbian Family*. New York: Guilford.

Wardle, Lynn D. (1997): "The Potential Impact of Homosexual Parenting on Children", *University of Illinois Law Review*, pp. 833-866; http://www.perfspot.com/docs/doc.asp?id=14365

Williams, Richard N. (2000): "A critique of research on same-sex parenting. In D. Dollahite, Ed., *Strengthening our families: An in-depth look at the Proclamation on the Family*, pp. 352-355. Salt Lake City: Bookcraft.

Slobodan Antonić

CHILDREN IN THE SAME SEX FAMILIES: THE REVIEW OF THE DEBATE

There are three views in interpretation of the research findings concerning children who grow up in households of same-sex couples. The first group of authors believes that research shows that there is no difference in psychological or social outcomes comparing with children growing up in traditional families. Another, smaller group of authors believe that careful analysis of research shows that there are some differences in the effects that same-sex parents have on children. Third, the smallest group of authors believes that some differences do exist, but they must be accepted as a part of the pluralisation of society. In conclusion, the author points out the importance of this debate in understanding of the scope and limitations of empirical research in social sciences.

Keywords: gay marriage, empirical research, epistemological debates, politics of truth, the social struggle